

TOPONÍMIA OCCITANA REDUPLICADA A CATALUNYA¹

Albert TURULL

INTRODUCCIÓ: TOPÒNIMS REPETITS

No cal fer un estudi gaire aprofundit, ni ser un especialista en la matèria, per adonar-se que la coincidència de topònims en diverses zones d'un mateix país, o fins i tot entre diversos països, és un fenomen no gens estrany. Al contrari, forma part de la més absoluta normalitat en el camp dels noms de lloc: *Mérida* a Extremadura i a Mèxic i Veneçuela; *Salamanca* a Lleó i a Xile i Mèxic; *Sevilla* a Andalusia i a Colòmbia; *Laredo* a Cantàbria i a Texas; *Toledo* a Castella i a l'Argentina i Colòmbia (i també a Ohio); *Lezama* al País Basc i a l'Argentina; i fins i tot *Iberia* i *Islandia* al Perú, o *Cartago* a Costa Rica, o *Florença*, *Venècia*, *Palermo*, *Indostán* i *Armènia*, tots ells dins les fronteres de Colòmbia! Arran d'un desastre natural vam saber que en aquest darrer país hi ha una ciutat de *Lérida* -i no és desestimable, des d'una òptica sociolingüística, la versió castellana de la reduplicació. Esmentem també, ara que hem anat a parar als noms catalans, que hi ha una *València* a Veneçuela, una *Fraga* a l'Argentina o una *Cardona* a l'Uruguai. També hi ha una *Conesa* a l'Argentina, però en aquest cas podem dubtar si el referent no és el mateix *General Conesa* que fa explícit una altra població del mateix país. Cap topònim català, però, no arriba als extrems de *Barcelona* i de *Montserrat*, que, a banda de diverses representacions en altres indrets del planeta, han estat recomptats respectivament seixanta-set i seixanta-dues vegades a Amèrica, especialment a Cuba i l'Argentina².

És clar, però, que les reduplicacions o coincidències nominals no són un fet exclusiu de l'Amèrica llatina. Prou que retrobem el neerlandès *Harlem* a Nova York i també, tot i que amb menys fama audiovisual, a Geòrgia (vora *Dublin* i *Sparta*) i a Montana, en aquest cas prop de *Malta* i *Glasgow*; o l'anglès *Bristol* a Rhode Island, Florida i Pennsilvània; els anglesos *Cambridge* i *Salisbury*, amb l'alemany *Berlin*, a Maryland; o el també alemany *Salem* a Nova Jersey, més famós aquest que aquell a causa d'un afer de bruixes. O retrobem l'històric *Hastings* lluny del canal de la Mànega, a l'illa del Nord de Nova Zelanda. I a la seva companya del Sud no se'ns fa estrany de trobar-hi un nom de ressonàncies també bèl·liques com *Richmond*, o un il·lustrat però allunyat *Oxford*, o un *Kingston* que vol fer joc amb els homònims de vora Londres i de Jamaica, entre altres. Al singular trapezi de terra canadenca que envolten els llacs Ontario, Huron i Erie, entre Toronto i Detroit, s'hi concentren topònims tan europeus com *Paris*, *Zurich*, *Brussels*, *Dresden*, *Hanover* o *London* (tot i que també un *Delhi* d'evocacions prou més asiàtiques), i no cal anar gaire lluny per trobar també *Newcastle*, *Verona*, *Brighton* i *Odesa*, o un cop més *Kingston* i *Hastings* prop de *Wellington*, però també en aquest cas d'*Ottawa*. I *Odesa*, lluny d'Ucraïna, torna a ser a Florida, on també hi ha *Ebro* i *Oviedo*. La forma falsament catalana d'*Andalusia* apareix a la veïna Alabama, que també acull *Birmingham* i *Leeds*, o *Elba* i *Oxford*, i una *Selma* llunyíssim del Montmell...

Però els exemples adduïts fins aquí podrien induir-nos a l'error de creure que aquest fenomen s'ha produït només, històricament, en els processos de conquesta, domini i repoblament dels mal anomenats *nous* continents (allò que coneixem com a *colonització*), és a dir, que aquesta mena de coincidències es donen només quan el terme de partida és a Europa i el que el

reduplica es troba preferentment a Amèrica o Oceania. Un *error*, com n'hem dit, que aviat s'esvaeix; en observar, per exemple, que a Sicília tenen el mateix topònim *Favara* que a la Franja de Ponent i al País Valencià, i que a la mateixa illa trobem una rèplica de la *Nicòsia* que mar enllà capitaleja Xipre, o una *Ragusa* com la que, convertida en Dubrovnik, pateix la història vora l'Adriàtica. I tant a Malta com a l'illa veïna, Gozzo, s'hi repeteix el nom de l'actual capital marroquina, *Rabat*. Com una altra capital, *Lima*, que no només és al Perú, sinó també a Ohio, prop de *Versailles*, *Alger* i *Sidney*, i no lluny del mateix *Peru* (Indiana). Tothom sap que *Trípoli*, sense sortir de la riba mediterrània, és a Líbia i al Líban; per la seva banda, *Aspa* resulta ser tan aviat vora Lleida com vora Estocolm.

I bé: aquests darrers casos posen damunt de la taula com a mínim dues coses, sobre les quals tornarem més endavant. Una, que les coincidències entre topònims es donen també en un mateix continent o una mateixa àrea geogràfica, i hi hagi o no, a més a més, una veritable relació entre els noms o els llocs en qüestió (relació que pot ser molt diversa: evocació llunyana o imitació expressa, implicació personal o homenatge genèric...). L'altra, que no de totes les coincidències se'n dedueix un trasllat exprés del topònim, sinó que poden ser estrictament això, coincidències, sense que l'homonímia comporti cap mena de conclusió filològica ni històrica. Dit d'una altra manera: l'esmentat cas d'*Aspa* no ens dóna peu a pensar en una colonització ponentina de Suècia, ni tampoc, malgrat els afers dels víkings, en una influència directa d'aquest país nòrdic a les nostres Garrigues³ El mateix caldria dir sobre el despoblat segarrenc de *Timor* respecte de l'homògrafa i conflictiva illa indonèsica, o sobre la *Linda* russa, vora Gorki, i la californiana, vora Sacramento.

REDUPLICACIÓ I TRASLLAT TOPONÍMIC

Si féiem arribar l'escepticisme que provoquen els darrers exemples -del tot lògic- fins al conjunt global dels noms de lloc, sens dubte hauríem de negar l'existència mateixa d'un fenomen anomenat *trasllat toponímic*. Però no, no arribarem fins aquest extrem. Precisament tota la corrua d'exemples bàsicament americans amb què començava aquest text, més molts d'altres de semblants que podrien afegir-s'hi fàcilment, són la demostració més evident que els trasllats expressos de noms de lloc d'un país a un altre, almenys en determinades condicions sociohistòriques, són un fet incontrovertible. Una altra cosa és que hom posi en qüestió l'encert d'aquesta hipòtesi pel que fa a un o altre topònim concret, i sobretot quan no existeix el factor d'evidència que representa, per exemple, el fet de trobar noms aràbics, bascos, ibèrics o simplement catalans o espanyols a Amèrica.

Què és, doncs, en abstracte, un *trasllat toponímic*? No em cal, per respondre, sinó copiar la definició que proposava en una publicació de fa pocs anys: "Un nom de lloc és trasplantat o reduplicat en un altre indret o un altre país, normalment per causes històriques [...] entre [les] quals destaquen les conquestes i els repoblaments, ja que, amb la perspectiva oberta de noves terres, són els moments idonis per exercir (amb una barreja de llibertat i d'impunitat) el que en podríem dir *memòria toponímica*: la tendència, general si més no a les cultures occidentals, d'usar els noms del lloc de procedència per tal de batejar elements geogràfics d'un nou territori"⁴. No pretenc passar, però, per l'introduïdor de la idea, ni del terme. Fou principalment Enric Moreu-Rey qui, recelós sempre -per precaució i per esperit racional- de les hipòtesis agosarades que tant abelleixen a altres especialistes, i d'altra banda bon coneixedor de les terres franceses i occitanes, va plantejar aquest fenomen⁵; i ho va fer d'una manera tan explícita que seria injust no declarar que la present comunicació beu directament de la seva inspiració, ja que, després d'apuntar algun tret genèric dels trasllats, se centra en la tasca tanmateix arriscada d'indicar-ne exemples: entre els exteriors, topònims traslladats de Grècia, d'Itàlia, de França o des de la mateixa península Ibèrica, però sobretot procedents de les veïnes terres occitanes. Bona part dels casos de reduplicació inclosos en la llista que més endavant presentaré figuren ja entre els paràgrafs de Moreu-Rey dedicats a aquest tema: *Albi*, *Avinyó*, *Bellaire*,

Blancafort, Bordell (ço és Bordeus), Briançó, Foix, Forés, Milmanda, Miralpeix, Montalbà, Montbrió (Montbrísó), Rodés, Sisteró, Tarascó, Tolosa, Tornamira...⁶

OCCITÀNIA I CATALUNYA: UNA RELACIÓ TAMBÉ TOPONÍMICA?

L'interès s'accentua, doncs, i aviat supera la curiositat, quan constatem aquesta mena de repeticions de topònims dins d'un mateix país, o bé en casos -com el d'Occitània i Catalunya- de països veïns que han mantingut lligams estrets al llarg de la història, i especialment en determinades fases. Si, a més a més, s'esdevé que aquestes fases d'intensitat en la relació mútua coincideixen amb un moment clau pel que fa als elements constitutius d'aquests països, o d'un d'ells, aleshores els estudis i les explicacions que se'n derivin segurament no són ja curiositat i interès, sinó pura necessitat. I aquest és el cas. Les coincidències toponímiques, és a dir, com diu el títol d'aquest article, les repeticions de topònims al nord i al sud del Pirineu, concretament a Occitània i a Catalunya, semblen datar en gran mesura, com veurem, dels segles medievals en què aquestes terres mantenien una vinculació forta, en molts casos d'identitat cultural i també de pertinença a una mateixa corona. I d'altra banda, aquests mateixos segles (essencialment del X al XII) representen, en el cas de Catalunya, el moment clau de la seva aparició i expansió, en un procés -sovint conegut sota el nom equívoc de *reconquesta*- d'incorporació gradual de territoris a un tram complex de comtats (i després regnes), en el qual aquests territoris en primer terme eren conquerits, però sovint, tot seguit, havien també de ser repoblats. Qui havia de protagonitzar aquestes comeses, en les successives fases d'aquest procés? Sens dubte, persones provinents de les terres que, pertanyent o no als mateixos dominis, ja estaven consolidades més al nord (o l'est): en el cas de l'anomenada Catalunya Vella (segles VIII-X), gent dels territoris no sotmesos als àrabs (Occitània,⁷ Catalunya Nord, Alt Pirineu), per bé que part important d'aquest contingent fossin els mateixos *hispani* que havien fugit de la invasió musulmana de principis del s.VIII, o llurs descendents; en el cas de la Catalunya Nova (segles XI-XII), gent d'aquests mateixos llocs, però ja també de la Catalunya Vella. Semblantment, en el cas del País Valencià i les Illes Balears, serà gent de tot Catalunya qui hi faci cap, i en el primer cas també d'Aragó, però ja no d'Occitània, car estem parlant d'esdeveniments del segle XIII, posteriors a Muret.⁸

La clau de tot plegat rau a preguntar-nos si hi ha o no una base mínimament sòlida per poder afirmar que, en aquella singular conjuntura històrica, les terres occitanes van exercir una influència sobre les catalanes també en l'aspecte toponímic, és a dir, si van realment produir-se casos de reduplicació o trasllat directe de noms de lloc en una mesura significativa -prou significativa, almenys, perquè es pugui considerar que els topònims afectats per aquest fenomen a Catalunya (lloc de recepció) hi constitueixen un *tipus*. Una primera tasca bàsica, doncs, consistia a recercar connexions entre els noms geogràfics d'aquests països.

I el resultat ha estat que, sense convertir la recerca en exhaustiva, ni haver seguit a fons els viarans de la documentació antiga, sinó només buidant amb certa cura determinades obres de referència a l'abast,⁹ se n'obté un llistat de reduplicacions (probables o incertes) digne d'atenció; almenys quantitativament, perquè d'entrada una seixantena de noms és un grup prou rellevant. Però també qualitativament, ja que, molt especialment pel que fa a Catalunya, com veurem, les zones més implicades són unes de concretes, que responen a aquella conjuntura històrica d'una manera singular.

Aquesta és, per tant, la hipòtesi de partida: *a)* part important dels noms de lloc catalans que retrobem a Occitània són fruit d'un trasllat toponímic des d'aquest país al nostre; *b)* aquestes reduplicacions expressives es devien produir preferentment durant el període (del s.X al s.XII) en què els dos països tingueren unes relacions més estretes, fins al punt que un nombre indeterminat d'occitans participà en la conquesta i el repoblament de territoris catalans guanyats als àrabs; *c)* efectivament s'observa que, a Catalunya, el major nombre de topònims possiblement trasplantats des d'Occitània es troba a les antigues *marques* comtals, terres que *grosso*

modo se situen arran de la frontera històricament reconeguda entre les anomenades Catalunya Vella i Nova.

ALGUNS TOPÒNIMS OCCITANS REDUPLICATS A CATALUNYA

Com ja he dit, el llistat següent no pretén ser una relació completa de les coincidències onomàstiques entre els dos països, sinó només una mostra de casos representatius potser d'un tipus propi en la nostra toponímia. En dono la localització geogràfica (zona, departament o comarca), i també, en alguns casos de manera genèrica, la data en què primerament es documenta l'aparició del nom a Catalunya. D'alguns d'aquests topònims n'hi ha *diversos* també dins del mateix país (més sovint a Catalunya que a Occitània), i en aquests casos així ho he hagut d'annotar, per bé que aleshores en quedi coixa la localització zonal; d'altra banda, això no presuposa que hagi existit també un trasllat intern, de comarca a comarca, tanmateix possible.

<i>topònim occità</i>	<i>zona</i>	<i>topònim català</i>	<i>zona</i>	<i>any</i>
Albi	Tarn	L'Albi	Garrigues	1174
Alenh	Bocas Ròse	Aleny	Alta Segarra	s.XI
Armentera	Arièja	L'Armentera	Empordà/Camp	s.X
Autariba	Auta Garona	Alta-riba	Segarra	s.XI
Avinhon	Ròse	Avinyó	Bages	974
Belcaire	Pais de Saut	Belcaire	Empordà/Urgell	1139
Belestar	Gorjas Frau	Bellestar	(diversos)	1139
Belfòrt	(diversos)	Bellfort	Mig Segre/Urgell	1331
Bellòc	Arièja	Bell-lloc	(diversos)	s.XII
Belmont	Tarn	Bellmunt	(diversos)	s.XII
Belpuèg	Arièja	Bellpuig	(diversos)	1070
Belveser	Rasès/Loira Aut	Bellver	(diversos)	1046
Belvís	Gorjas Rebutí	Bellvís	Pla d'Urgell	1165
Blancahòrt	Girona	Blancafort	(diversos)	s.XII
Bordèu (Bordelh)	Girona	Bordell	Segarra	1012
Briançon	Aups Autas	Briançó	Segarra	1113
Cabestanh	Plana Lengadòc	Cabestany	(diversos)	s.XI
Durban	(diversos)	Durban	Alta Segarra	s.XII
Durfort	(diversos)	Durfort	Alta Segarra	1130
Espielh	Pirin. Aut	Espieills	Penedès	986
Estarac	Aude/Auta Garona	Estrac	Maresme	1121
Foix	Arièja	Foix	Penedès	s.X
Forès <i>monts</i>	Forès	Forès	Conca Barberà	1038
Granada	Chalòssa/Lomanha	La Granada	Penedès	1005
Marçan	Aude	Marçà	Segarra/Priorat	s.XII
Mirapeis	Arièja	Miralpeix	(diversos)	s.XI
Mirmanda	Droma	Milmanda	Conca Barberà	148
Montalban	Guiena	Montalbà	(diversos)	s.X
Montbrison	Loira	Montbrió	Conca B./Camp	s.XI
Montesquiú	(diversos)	Montesquiú	(diversos)	1066
Montpavon	Larzac	Montpaó	(diversos)	1060
Montpellièr	Erau	Montperler	Urgell	s.XII
Pavia	Gers	Pavia	Segarra	1122
Puègverd	Aude	Puigverd	(diversos)	1134
Robion	Leberon	Rubió	(diversos)	1018
Rocafort	(diversos)	Rocafort	(diversos)	s.XI

./:

<i>topònim occità</i>	<i>zona</i>	<i>topònim català</i>	<i>zona</i>	<i>any</i>
Ròcamaura	Gard	Rocamaura/-mora	(diversos)	s.XI
Rodés	Avairon	Rodés	Pallars	1281
Sau	Droma	Sau	Osona	908
Sederon	Baroniás	Seró (?)	Mig Segre	1066
Serinhán	Ròse	Serinyà	Pla de l'Estany	979
Sisteron	Aups-Provença	Sisteró	Segarra	1094
Suc	Arièja	Sucs (?)	Segrià	1092
Surba	Arièja	Sorba	Cardener ¹⁰	982
Taradèu	Var	Taradell	Osona	892
Tarascon	Arièja/Ròse	Tarascó	Solsonès/Rib.Sió	1044
Tolon	Var	Toló	Pallars/Empordà ¹¹	1071
Tolosa	Auta Garona	Tolosa	(diversos)	s.X
Turlanda	Cantal	Torlanda	Conca Barberà	1178
Tornaboís	Aude	Tornabous	Urgell	1179
Tornamira	Larzac	Tornamira	Lluçanès	1120
Verdun	(diversos)	Verdú	Baixa Segarra	s.XI
Vilamur	Tarn	Vilamur	(diversos)	s.XI

Evidentment la primera cosa que cal fer és posar en quarantena la idea que tots i cadascun d'aquests casos revelen un trasllat toponímic directe des d'Occitània cap a Catalunya a l'alta edat mitjana. Fóra una temptació realment atractiva per a la hipòtesi que pretenc bastir, però fóra també una temeritat imperdonable. Així doncs, després de la hipòtesi formulada, cal ara presentar-hi l'antítesi, que consisteix fonamentalment a recordar que de cap manera no podem admetre una equivalència automàtica entre *repetició* i *trasllat* toponímic. Tant o més freqüent que aquest darrer fenomen deu ser la pura similitud, és a dir, realment la *coincidència* entre dos o més noms, ja sigui a causa de llur evolució formal (fóra el cas d'*Aspa*), ja sigui, en la majoria de casos, per coincidència també del referent geogràfic o històric que el topònim sol contenir; sembla evident, per exemple, que diversos *Castellnou* no són còpies inerts a partir d'un sol *castell nou* original, sinó efectivament diversos *castells nous* cadascun amb el seu referent i, en aquest cas, la seva pròpia dependència jurídic-territorial. Una cosa semblant és enraonat de postular pel que fa a topònims reincidents de contingut directament lligat a un referent de fàcil identificació: *Vilanova, La Pobla, La Plana, El Pont, La Torre*, etc.; i també segurament altres de més concrets, i fins relativament difícils, però no menys referencials: *Mont-roig, Montclar, Montcortès, Montoliu, Corbera, Tordera, Salt, Sallent...* Aquests són fenòmens que sobretot els geògrafs tenen ben apamats, i que constitueixen sovint la base per a un estudi etimològic complet i rodó.

Ara bé, fins a quin punt podríem incloure els topònims de la nostra llista en les explicacions naturals del darrer tipus, sense haver de recórrer, doncs, al fenomen prou més singular del trasllat? La resposta a aquesta pregunta no pot ser absoluta. Probablement alguns dels casos esmentats adés s'expliquen per aquesta coincidència de referents; tal volta *Cabestany, Alta-riba, Miralpeix* i altres. Diferent és el cas de *Puigverd*, ja que sabem que aquí la transmissió no és directa de topònim a topònim (trasllat pròpiament dit), sinó indirecta, a través del nom del llinatge que, originat en el Puigverd primigeni (el *Puègverd* occità), és aplicat posteriorment a possessions seves en terres catalanes -però ja com a nom de llinatge, és a dir, que es tracta d'un antropotopònim.¹² No és difícil que altres noms del llistat tinguin explicacions paral·leles amb aquesta.

Tret d'això, ens resten tanmateix una bona colla de noms de lloc d'explicació incerta o que, si més no, esdevé força més complicada si no volem recórrer a la reduplicació directa. Aquests són el gruix de la hipòtesi que resta plantejada, i que doncs l'antítesi que acabem de veure no anul·la, sinó com a màxim modifica, poleix, relativitza. És d'aquest xoc d'arguments que n'ha de sortir una síntesi que puguem exposar com a conclusió, ni que sigui -naturalment- provisional.